

Igl atun 1799 – in sulet drama

Viseta all'exposiziun «General Suworow» a Sviz

■ (anr/abc) Questa primavera ha il Forum per la historia svizra inaugurau el Museum naziunal a Sviz ina exposiziun speciala cul tetel «General Suworow» e sottitel «Grossmächte im Hochgebirge». Tochen ils 30 da settember cuoza l'exposiziun impressiu-nonta. En Surselva enconusch'ins el, il general Suworow ch'ei vegnius cun sia armada l'entschatta october 1799 sur il Pass Veptga. Siu num ei cumbinaus cul mitos d'in herox che ha – sco strusch in auter avon el – traversau las Alps. Quei ch'ei schabegiau avon 219 onns han ins dau vinavon a bucca allas proximas generaziuns. Buca mo a Pigniu discurrev'ins da quei eveniment, l'entira Surselva ei stada cumpigliada ell'uiara dallas monarchias europeicas encunter ils invasurs franzos. Lezs han dau fug alla claustra e fatg vendetga culs da Mustér che tenevan culs Habsburghes.

Ils liberaturs a Muothatal

Da gliez tracta l'exposiziun speciala buc. El Museum naziunal a Sviz s'encorsch'ins denton con dramatica che la campagna militar digl atun 1799 ei stada. Inagada per las truppas da Suworow cun 21 000 umens, lu per la populaziun civila dallas valladas nua ch'il general ei ius atras. Dils 21 da settember tochen ils 7 d'october 1799 ha Suworow stuiu surmuntar quater pass. Sia incumbensa fuss ei stau da vegnir si dalla Lombardia e sustener a Turitg las truppas dil general Korsakoff. Il general franzos Masséna ha denton battiu lez e sfurzau Suworow da midar la strategia. Ils 25 da settember ein sias truppas arrivadas ad Ursera. Ella cavorgia dalla Scalina eis ei gartegiau dad avan-

General Alexander Suworow (1730-1800) ei ius ella historia russa sco in dils gronds cumandants militars.

FOTOS A. BEELI

zar e scatschar ils Franzos. Sias truppas ein denton idas encunter a lezs. Ad Altdorf ha Suworow giu igl inimitg el dies ed ha stuiu utngir sur il Kinzig ella val dalla Muota.

Ell'exposiziun san ins s'informar autenticamein tgei ch'ei schabegiau a Muothatal e co ins ha beneventau ils «salvaders» dils invasurs franzos. En vitrinas vesan ins las capialas ed uniformas che la schuldada purtava, tablas informeschan dallas staziuns. Per exempel la battaglia a Turitg che Masséna ha gudignau. Impressiu-nontas en quell'exposiziun ein las meisas culs documents audiofons. *Anselm Caminada*, da Razén a Sagogn, ei

staus responsabels per quella part. Ins teidla differents rapports digl augegne da Muothatal, Josef Thomas Fassbind. Quel odiava ils Franzos e numnava lez «eine Geisel für Helvetien». General Masséna haveva lu era proclamau sillas tablas neras els vitgs in decret da sustener la Frontscha. Tgi che s'opponi stoppi sentir il bratsch dir, tgi che coopereschi vegni a profitar.

A pei blut sul Veptga

En siu rapport descriva Fassbind ils Russ exots en tut ils detagls, co els eran vestgi, co els secuntenevan e tgei ch'ei schabegiau. La populaziun veseva Suworow e sias truppas sco liberaturs. Sch'els prendevan quei e tschei, sch'ei schabegiava che Russ engulavan vivonda, vegneva quei tolerau. Quater purs da Muothatal havevan purtau il general en ina puntantina egl alloschi ella claustra dallas soras franciscanas.

Tier mintga staziun san ins mirar exponats empristai. Per exempel la cassa militar cul sold che Suworow stueva menar cun el, cartas geograficas veglias dil temps. Denter auter ves'ins era in skelet cun ina balla dil siet mortal ellas costas. La traversada dil Pass Veptga – ch'ei stada per Suworow la pli gronda sfida da tuttas sin sia campagna – ei specialmeindramatica. Igl entir temps, naven dall'entschatta giu el Tessin tochen a Glion, ei Suworow staus confruntaus cun aura mi-

serabla. Plievgia, naven da Dialma/Elm encunter Wichlen, lu siadora encunter il Veptga spessa tschaghera, spessa cufla ed ina ferdaglia insupportabla. Dils 21 000 umens han 6000 stuiu schar la veta, biars buca pervia dil cumbat, ils biars ein schelai ni ein curdai ella profunditad. Massa cavals e méls han ins stuschau dallas preits-crap giu – perquei ch'els pudevan buca pli. Denter ils exponats ves'ins era ina cofra culs instruments chirurgics dil miedi campester ed ins sa veser ils peis schelai e ners d'in schuldaus. Igl ei in exempel dil drama sur il Pass Veptga. En in document sonor aud'ins in rapport da Grjazew, in officier da Suworow. Quel descriva fetg impressiu-nontamein l'ascensiu dils varga 15 000 schuldaus, cavals e material sil Veptga ed ils immens strapazs che quella glied ha fatg atras. Per part mavan els a pei blut sil terren schelau. L'exposiziun speciala ei buca surcargada cun objects ed informaziuns. Ella ei concepida aschi bein ch'ella dat ina survesta dall'entira zona d'uiara denter Gottard, Turitg e Pigniu. Ins empren d'enconuscher ils Cosacs, la populaziun civila ed era las relaziuns politicas ch'han influenzau quella campagna militar.

L'exposiziun speciala «Suworow» el Forum Schweizer Geschichte a Sviz (filiala dil Museum naziunal Turitg) ei da cusseglia a tuts. Ella cuoza aunc tochen ils 30 da settember 2018. Il museum ei aviarts da mardis tochen dumengia, mintgamai dallas 10.00 tochen allas 17.00. Dapli mira www.forumschwyz.ch

Vesta in ina dallas duas salas dall'exposiziun speciala «Suworow».

Visetas guidadas a Sagogn

■ Il vitg da Sagogn ha ina fetg interessanta historia culturala e biars cantuns zuppai e nischas nunenconuschentas. La Pro Sagogn less mussar quels scazis ed organisescha duas guidadas cul historicher local Augustin Beeli. Sonda, ils 14 da fenadur e vendergis, ils 27 da fenadur 2018 muosa el differents misteris e pèdras da Sagogn e declara ils fatgs historics. Il Casti Aspermont arva specialmeind per quellas guidadas sias portas. La viseta el casti cun la schinumnada sala dils giunchers vegn ad esser in punct culminont dallas fetg interessantas guidadas. Ellas san vegnir recumandadas buca mo a hosps, mobein era ad indigens. Partenza allas 16.30 sil parcadi dalla scola da Sagogn, fin circa allas 19.00. Las guidadas vegnan menadas atras da tutt'aura. S'annunziar ei buca necessari. Cuosts per carschi: 15 francs per persuna, commembers dalla Pro Sagogn e possessurs da cartas da hosps da Sagogn 5 francs.

Ulteriuras informaziuns: www.prosagogn.ch

Alois Poltéra

Il historicher local Augustin Beeli meina la guidada.

FOTO A. POLTÉRA

Cadi: Nova cunvegna da prestaziun per la lavur da giuventetgna

■ (rrr) Suenter che la vischnanca da Breil ha visà la cunvegna da prestaziun cun la fundaziun «Tür auf – mo vinavon» per la fin dal 2017 han er las vischnancas da Trun e Tujetsch visà la cunvegna per la fin da 2018. Uss datti però ina nova cunvegna cun tschintg vischnancas. La finala hajan els dentant chattà ina schliaziun, di il president da la cumissiun da giuventetgna Cadi Robert Candinas. La fin da zercladur hajan las tschintg vischnancas da Trun, Sumvitg, Mustér, Medel e Tujetsch sutscrit ina cunvegna nova cun la fundaziun «Tür auf – mo vinavon» ch'è responsabla per la lavur da giuventetgna.

Els hajan stuì reparter ils 18 000 francs che mancavan, suenter che Breil era sorti ed aveva chattà ina atgna schliaziun cun in local da giuventetgna. Ils 18 000 francs èn vegnids finanziads sco suonda: Ina mesadad ha la cumissiun spargnà cun serrar il secretariat per la lavur da giuventetgna (questa lavur fa uss Gabriela Cabalzar). L'autra mesadad è vegnida repartida gulivamain sin la fundaziun e las tschintg vischnancas. Tenor la cunvegna da prestaziun paja mintga vischnanca ina tscherta summa tenor dumber d'abitants (15.93 francs pro abitant): Mustér: 33 418.55 francs; Medel: 6132.20 francs; Sumvitg: 19 367.65 francs; Trun: 18 793.60 francs e Tujetsch 20 467.50 francs. Ina pitschna midada en la cunvegna da prestaziun ha quai andà: En la cumissiun fan mo pli commembers da las suprastanzas da las tschintg vischnancas part. Plinavant saja quai er impurtant d'infurmar meglier ils geniturs e las vischnancas, di Robert Candinas. Els veglian crear ina pagina d'internet nova ch'ins vesia tge che vegn fatg per la lavur da giuventetgna.

La promotura per la lavur da giuventetgna en la Cadi è Gabriela Cabalzar cun in pensum da lavur da 70%. Ella haja in bun maun da manar las giuvnas ed ils giuvens da 13-16 onns ed era giuvenils ch'èn or da scola. Quels pon sa rimnar en ils trais locals da giuventetgna a Sedrun (Talina), a Mustér (Cons) ed a Surrein (Pistreg). Quels èn mintgamai averts venderdi saira per 2 fin 3½ uras e survegliads da manadras e manaders. Ils giuvenils pon s'incontrar per star da compagnia, dar gjeus ubain far autras activitads creativas.

Ins po era duvra l'locals per sentupadas privatas sco festas d'anniversari etc. Ed era la cussegliaziun è ina part impurtanta da la lavur per la giuventetgna. E forsà datti insacura er in local da giuventetgna a Trun.

■ CASTRISCH

Fiasta dils pescadurs

(anr/abc) Sco mintg'onn envida l'Uniu da pescadurs Castrisch alla fiasta da pescadurs. L'occurrèza attrai mintg'onn massa glied dalla regiun giu l'Isla Sut sper il Rein. Sonda proxima, ils 14 da fenadur, dat ei puspei la caschun da s'entupar e guder entginas uras da cumpignia. El center ei la tscheina da pèschs cun litgivas dil gril e/ni pèschs filetai.

Il transport naven dalla staziun da Castrisch ei organisau cun in bus pendular che meina ils visitaders direct sil plaz avon la tenda. Leu ed en tenda han ins caschun da guder ils delets culinrics dalla cuschina dils pescadurs. Per visitaders ch'han buca bugen pèschs dat ei naturalmeind steaks e ligiongias dil gril. Sco ei vesa ora actualmeind vegn l'aura ad esser stabila sonda proxima, vul gir senza urezis e cunquei ideala per guder il divertiment da stad.

Naven dallas 18.00 beneventa l'uniu il visitaders pigns e gronds. Per variaziun e per tuchegiar dat ei pli tard musica da sault ed ils organisaturs porchan puspei igl attractiv giug da minibenissimo.